

DOI: [10.32702/2307-2156-2020.10.38](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2020.10.38)

УДК 378

О. М. Ієвлев,

*к. т. н., доцент, доцент кафедри педагогіки та інноваційної освіти, Інститут права, психології та інноваційної освіти, Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID ID: 0000-0003-1567-4131*

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА МОБІЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА ЯК ЧИННИК ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ: ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

O. Iyevlyev

PhD in Technical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Innovative Education, Institute of Law, Psychology and Innovative Education, National University «Lviv Polytechnic», Ukraine

PROFESSIONAL AND PEDAGOGICAL MOBILITY OF THE TEACHER AS A FACTOR OF QUALITY OF THE EDUCATIONAL PROCESS: THEORETICAL AND EXPERIMENTAL RESEARCH

Для успішності професійної діяльності педагога провідну роль відіграє його професійно-педагогічну мобільність. Професійно-педагогічно мобільний викладач є професіоналом своєї справи, йому притаманні мотивація до роботи, творчість, швидка адаптація до роботи із студентами. Мова йде як про формування цього виду мобільності у майбутніх викладачів, що навчаються на другому (магістерському) рівні освіти, так і про підвищення кваліфікації вже працюючих викладачів за відповідними професійними програмами. Оцінка професійно-педагогічної мобільності виступає важливим показником якості освітнього процесу закладу вищої освіти (для системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти). Цілями такої системи університету є: забезпечення вимог та очікувань здобувачів освітніх послуг університету (абітурієнтів, студентів, аспірантів), а також працевдавців та органів державної влади й управління; моніторинг та оцінювання якості освітнього процесу на всіх етапах його реалізації, та ін.

Як свідчать результати проведеного дослідження оцінки параметрів якостей професійно-педагогічно мобільного викладача, перш за все, він має бути фахівцем у галузі (спеціальності) за якої відбувається підготовка студентів. Високий рівень оцінки інших якостей свідчить про важливість їх ролі у його професійній діяльності. Аналіз результатів проведеного експерименту із формування професійно-педагогічної мобільності показав підвищення рівня професійно-педагогічної мобільності ($p \leq 0.05$) в експериментальній групі майбутніх викладачів. Це свідчить про ефективність розробленої методики та необхідність її практичного запровадження в освітній процес закладів вищої освіти України.

For the success of the professional activity of the teacher the leading role is played by his professional and pedagogical mobility. Professionally and pedagogically mobile teacher is a professional in his field, he is characterized by motivation to work, creativity, rapid adaptation to work with students. It is a question both of formation of this kind of mobility at the future teachers

studying at the second (master's) level of education, and of advanced training of already working teachers on the corresponding professional programs. Assessment of professional and pedagogical mobility is an important indicator of the quality of the educational process of a higher education institution (for the system of internal quality assurance of educational activities and the quality of higher education). The goals of such a university system are: to meet the requirements and expectations of applicants for educational services of the university (entrants, students, graduate students), as well as employers and public authorities and administration; monitoring and evaluation of the quality of the educational process at all stages of its implementation, etc.

According to the results of the study of the evaluation of the parameters of the qualities of a professionally and pedagogically mobile teacher, first of all, he must be a specialist in the field (specialty) in which students are trained. The high level of evaluation of other qualities indicates the importance of their role in his professional activity. Analysis of the results of the experiment on the formation of professional and pedagogical mobility showed an increase in the level of professional and pedagogical mobility ($p \leq 0.05$) in the experimental group of future teachers. This indicates that the effectiveness of the developed methodology and the need for its practical introduction into the educational process of higher education institutions of Ukraine.

Ключові слова: професійно-педагогічна мобільність; професійна мобільність; система освіти; викладач; якість освіти; освітній процес; заклад вищої освіти.

Key words: professional and pedagogical mobility; professional mobility; education system; teacher; quality of education; educational process; institution of higher education.

Постановка проблеми. Підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу є провідним завданням Національної доктрини розвитку освіти [2].

Одним із шляхів його вирішення цього є підвищення рівня професійно-педагогічної мобільності викладачів закладів вищої освіти. Професійно-педагогічно мобільний викладач є професіоналом своєї справи, йому притаманні мотивація до роботи, творчість, швидка адаптація до роботи із студентами. Мова йде як про формування цього виду мобільності у майбутніх викладачів, що навчаються на другому (магістерському) рівні освіти, так і про підвищення кваліфікації вже працюючих викладачів за відповідними професійними програмами. Через це виникає проблема оцінки професійно-педагогічної мобільності та можливостей її формування з метою підвищення якості освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень

Вагомий внесок в обґрунтування теоретичних засад формування професійної мобільності фахівців у закладах освіти зробили педагоги-науковці: Л. Амірова, О.Безпалько, Ю. Біктуганов, Є. Боярко, А. Ващенко, Л. Вороновська, Є. Горанська, Л. Горюнова, В. Дюніна, Є. Іванченко, Б. Ігошев, С. Капліна, Н.Коробко, Р. Пріма, Н. Кожемякіна, Г. Меденкова, Н.Мерзлякова, О. Малишевський, Л. Меркулова, О. Нікітіна, М. Пазюкова, Є. Самоделкін, Л. Сушенцева, Н. Хакімова, І. Хом'юк та ін. Частина робіт, що враховує кар'єрний зріст та соціальну структуру суспільства у подальшій професійній діяльності випускників ЗВО, присвячено соціально-професійній мобільності, а саме дослідження З. Александрової, О. Дементьєвої, М. Пазюкової, Ю. Сачук, В. Сухініна, М. Горшеніної та ін. І, зрештою, науковці, які вивчають питання пов'язані із успішністю професійної діяльності педагога, досліджують професійно-педагогічну мобільність: О. Кіпіна, І. Нікуліна, В.Сидоренко та ін. Проте у вітчизняній та зарубіжній науці недостатньо дослідженим залишається питання пов'язані із професійно-педагогічною мобільністю майбутніх викладачів в умовах магістратури.

Метою статті є дослідження професійно-педагогічної мобільності, можливості її формування (підвищення) для покращення якості освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу.

Підготовка педагогів для системи освіти регулюється чинним законодавством, зокрема: Законами України «Про освіту» (2017 р.), «Про повну загальну середню освіту» (2020 р.), «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (1998 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.); Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.), Національною доктриною розвитку освіти (2002 р.), Концепцією розвитку педагогічної освіти (2018 р.)

Педагогічна діяльність викладача вищої школи, на думку О. Власенко, має свою специфіку, оскільки його праця спрямована на професійну підготовку й виховання фахівців-професіоналів, інтелектуальної еліти суспільства, української інтелігенції. У цій діяльності поєднані мистецтво педагога, знання й потенціал науковця, ерудиція вченого, усвідомлення обов'язку та почуття відповідальності, зрілість, висока культура, інтелектуальний рівень [5, с. 78].

Викладач вищої школи виконує такі функції: організаторську (керівник, провідник у лабіринті знань, умінь, навичок); інформаційну (носії найновішої інформації, новітніх технологій); трансформаційну

(перетворення суспільно значущого змісту знань в акт індивідуального пізнання); орієнтовно-регулятивну (структура знань викладача впливає на структуру знань студента); мобілізаційну (переведення об'єкта виховання в суб'єкт, самовиховання, саморух, самоутвердження); інші функції [6, с. 170].

За визначення, професійно-педагогічна мобільність майбутнього викладача - це особистісно-фахова характеристика, яка інтегрує набутий досвід професійно-педагогічної діяльності; свідоме ставлення до неї та її результатів; професійно-педагогічний світогляд та переконань, спрямованості на неперервний саморозвиток, креативність й професійно-творчий потенціал.

Зважаючи на специфіку професійної діяльності викладача, вимоги до неї та його особистості нами було встановлено таку структуру якостей професійно-педагогічно мобільного викладача: 1) діяльнісний складник (ДС): педагогічний (здатність організовувати власну професійну діяльність і навчальну діяльність студентів); фаховий (сукупність спеціальних знань та вмінь, що залежать переважно від базової освіти, здатність використовувати їх у професійній діяльності); проєктний (здатність проєктувати власну професійно-педагогічну діяльність, навчально-пізнавальну діяльність студентів); психологічний компоненти (знання закономірностей психічних процесів і станів особистості, здатність використовувати ці знання в освітньому процесі); 2) особистісний складник (ОС): мотиваційний (установка на професійне вдосконалення, здатність пізнати власну мотивацію до професійної діяльності); рефлексивний (здатність до осмислення власних професійних і особистісних можливостей); адаптивний (здатність пристосовуватися до умов професійної діяльності); творчий компоненти (творче ставлення до професійної діяльності, здатність до оволодіння способами творчості).

Для встановлення параметрів якостей професійно-педагогічно мобільного «еталонного (успішного)» викладача нами було проведено експертного опитування викладачів (29 осіб зі науково-педагогічним стажем більше 10, науковими званнями) та студентів (229 студентів 4 курсу).

Аналіз результатів оцінки засвідчив майже однотайність думок викладачів та студентів – табл. 1, 2.

Таблиця 1.

Оцінка параметрів якостей професійно-педагогічно мобільного еталонного (успішного) викладача (ЯППМВ) викладачами-експертами

ЯППМВ	\bar{x} *	σ **	Виявляється
Педагогічний (ДС)	7,90	1,13	дуже часто
Фаховий (ДС)	8,14	1,19	практично завжди
Проєктний (ДС)	7,57	1,13	дуже часто
Психологічний (ДС)	7,17	1,52	дуже часто
Мотиваційний (ОС)	7,86	1,02	дуже часто
Рефлексивний (ОС)	7,81	1,08	дуже часто
Адаптивний (ОС)	7,93	1,14	дуже часто
Творчий (ОС)	7,69	1,45	дуже часто

* \bar{x} - середнє,

** σ - стандартне відхилення.

Таблиця 2.

Оцінка параметрів якостей професійно-педагогічно мобільного еталонного (успішного) викладача (ЯППМВ) студентами-експертами

ЯППМВ	\bar{x}	σ	Виявляється
Педагогічний (ДС)	7,87	0,71	дуже часто
Фаховий (ДС)	8,07	0,88	практично завжди
Проєктний (ДС)	7,65	0,93	дуже часто
Психологічний (ДС)	7,43	1,19	дуже часто
Мотиваційний (ОС)	7,72	0,94	дуже часто
Рефлексивний (ОС)	7,57	1,17	дуже часто
Адаптивний (ОС)	7,97	1,01	дуже часто
Творчий (ОС)	7,30	1,49	дуже часто

Як свідчать результати аналізу результатів дослідження - еталонний (успішний) викладач, перш за все, має мати на високому рівні фахові знання, вміння, навички (компетентності). Високий рівень оцінки інших компонентів свідчить про важливість їх ролі у його професійній діяльності. Водночас найбільша розбіжність у думках експертів-викладачів виникла при оцінці психологічного компоненту (варіабельність сильна, $c_v=21,2\%$, де c_v – коефіцієнт варіації), а експертів - студентів – творчого компоненту (варіабельність сильна, $c_v=20,4\%$).

Подальше дослідження було присвячено можливостям формування професійно-педагогічної мобільності майбутніх викладачів, що навчаються на другому (магістерському рівні) вищої освіти.

У ньому взяло участь 261 студент (експериментальна група - 130 осіб, контрольна група - 131 особи) восьми закладів вищої освіти України, які навчалися за 12-и спеціальностями: «Освітні педагогічні науки»: освітні програми (ОП) (спеціалізації): «Менеджмент: ОП (спеціалізації): «Управління навчальним закладом», «Освітній менеджмент»; «Маркетинг»; «Міжнародні економічні відносини»; «Облік і аудит», «Освітні педагогічні науки»: ОП (спеціалізації): «Загальна педагогіка», «Педагогіка вищої школи» та ін.

З метою встановлення початкового рівня сформованості компонентів в експериментальній та контрольній групах. При цьому кожен із компонентів оцінювався за відповідним критерієм (компонент / критерій): аксіологічний / світоглядно-ціннісний; гносеологічний / інформаційно-змістовий; процесуальний / діяльнісно-творчий; регулятивний / рефлексивно-адаптивний.

В дослідженні використовувалися, зокрема психодіагностичні методики: тест «Діагностика творчого потенціалу», тест «Діагностика рівня розвитку рефлексії» (методика А. Карпова), тест «Оцінка емоційно-діяльнісної адаптивності», «Методика вимірювання рівня мотивації досягнення успіху в діяльності» (розроблена Ю. Орловим); оцінки студентів (середні значення) із фахово-педагогічних дисциплін; оцінка виконаних ними проектів та т.п.

При проведенні формувального експерименту застосовувалися, зокрема, такі педагогічні умови:

1) формування свідомого ставлення у майбутніх викладачів до педагогічної діяльності засобами міжособистісної взаємодії,

2) удосконалення змісту професійно-педагогічної підготовки засобами авторського спецкурсу «Професійно-педагогічна мобільність викладача»,

3) використання інформаційно-освітніх ресурсів для професійного саморозвитку майбутніх викладачів, 4) стимулювання професійно-творчого потенціалу майбутніх викладачів шляхом залучення до рефлексивних проектів.

Перевірка відмінностей результатів експериментальної та контрольної груп, після проведення формувального експерименту, здійснювалася за допомогою непараметричного критерію χ^2 засвідчила підвищення рівня професійно-педагогічної мобільності ($p \leq 0.05$) в експериментальній груп майбутніх викладачів.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» якість освітньої діяльності це - рівень організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що відповідає стандартам вищої освіти, забезпечує здобуття особами якісної вищої освіти та сприяє створенню нових знань [1].

Оцінка професійно-педагогічної мобільності виступає важливим показником якості освітнього процесу ЗВО для системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (СВЗЯ), що є складником системи забезпечення якості вищої освіти в Україні.

Цілями СВЗЯ університету є: забезпечення вимог та очікувань здобувачів освітніх послуг університету (абітурієнтів, студентів, аспірантів), а також працевлаштування та органів державної влади й управління; моніторинг та оцінювання якості освітнього процесу на всіх етапах його реалізації; своєчасне виявлення причин відхилень фактичних якісних показників від внутрішніх і зовнішніх нормативів, а також пошук та реалізація шляхів їхнього усунення через коригувальні дії [3].

Водночас професійно-педагогічна мобільність підсилює соціально-психологічний потенціал особистості, який виступає важливою складовою ресурсного потенціалу системи державного управління [4].

Висновок

Для успішності професійної діяльності педагога провідну роль відіграє його професійно-педагогічну мобільність. Професійно-педагогічно мобільний викладач є професіоналом своєї справи, йому притаманні мотивація до роботи, творчість, швидка адаптація до роботи із студентами. Саме тому оцінка професійно-педагогічної мобільності виступає важливим показником якості освітнього процесу закладу вищої освіти (у системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти).

Як свідчать результати проведеного дослідження оцінки параметрів якостей професійно-педагогічно мобільного викладача, перш за все, має бути фахівцем у галузі (спеціальності) за якої відбувається підготовка студентів. Формувати цей вид мобільності у майбутніх викладачів доцільно із використанням наведених у роботі підходів.

Професійно-педагогічна мобільність підсилює соціально-психологічний потенціал особистості, який виступає важливою складовою ресурсного потенціалу системи державного управління.

Список використаних джерел.

1. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014, № 37-38, ст. 2004). URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18> (дата звернення: 03.09.2020).

2. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. N 347/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 04.09.2020).

3. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти Національного університету «Львівська політехніка». Львів: Національний університет «Львівська політехніка». 2018. URL: <http://lp.edu.ua/polozhennya-pro-svzya> (дата звернення: 12.09.2019).

4. Брич Л.В, Криштанович М.Ф. Соціально-психологічний потенціал особистості в системі державного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток* [Електронне видання]. 2020. DOI: 10.32702/2307-2156-2020.2.99 (дата звернення: 04.09.2020).

5. Власенко О. О. Педагогічна діяльність викладача вищої школи: теоретичний аспект. *Таврійський вісник освіти*. 2014. № 3. С. 73–78.

6. Гринько В. О. Особливості педагогічної діяльності викладача вищої школи у сучасну епоху. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2012. Вип. 17. С. 166–173. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_24 (дата звернення: 18.09.2020).

References.

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine “On higher education”, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/1556-18> (Accessed 03 Sep 2020).

2. President of Ukraine (2002), Decree of the President of Ukraine “National doctrine of education development”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (Accessed 04 Sep 2020).

3. Polytechnic National University (2018), Regulations on the system of internal quality assurance of educational activities and the quality of higher education of the National University "Lviv Polytechnic", available at: <http://lp.edu.ua/polozhennya-pro-svzya> (Accessed 12 Sep 2019).

4. Brych, L. and Kryshtanovych, M. (2020), “Social and psychological potential of the personality in the state governance system”, *Derzhavne upravlinnya: udoskonalennya ta rozvytok*, [Online], vol. 2, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1840> (Accessed 4 Sep 2020).

5. Vlasenko, O. (2014), “Pedagogical activity of the teacher of higher school: theoretical aspect”, *Tavriiskyi visnyk osvity*, vol. 3, pp.73–78.

Ghrynjko, V. (2012). “Features of pedagogical activity of the teacher of higher school in the modern epoch”, *Aktualni problemy sotsiologii*, vol. 17, pp. 166–173, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2012_17_24 (Accessed 18 Sep 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2020 р.